

הדיון במהותו הרעיונית של הסוציאליזם, או במהותה של תורת מארכס, אף הוא נשאר מקוטע. קרוסמן מקדיש מלים מעטות בלבד לתפיסה העיונית של מפלגת הפועלים האנגלית בהטעמו שאין לדבר כאן על אוצר רעיוני. לתורת מארכס מוקדשים פרקים יסודיים יותר ואף ניתן מבוא למהות הדיאלקטיקה של הגל. אולם אף על פי שהדיון הוא מקוטע ויש שאינו מצטיין בדיק של ניתוח, קשה להתנכר לחן הניסוח וברקיו. למשל: מארכס לא שוא את הקאפיטליזם, אלא שוא את ההנחה שהקאפיטליזם והלאור מיות הליברלית הן התחנות האחרונות של ההתפתחות ושהעקרונות של החברה הבורגנית הם מוחלטיים. הדבר שנלחם בו לא היה רק השכר הנמוך ששולם, אלא התפיסה כי השכר הנמוך הוצדק לעולמים על ידי הוקיו הכלכליים של ריקארדו.

תפיסה זו, טען מארכס, היא מאטריאליסטית במובן הגרוע ביותר של מושג זה, לפי שהיא מניחה כי האנושות מן ההכרח שתהיה עבד סביל של הקאפיטליזם. בדין מעיר קרוסמן, שמארכס קיבל את תפיסתו של לוק על מהות המדינה, אלא שדייק וראה בתפיסה זו תיאור מהותה של מדינה שהיא מכ" שיר בידי הבורגנות. אולם ניתוח הרעיונות של הסוציאליזם אינו שלם גם מבחינה היסטורית, ודבר זה בולט בעובדה שקרוסמן לא נוקט לתיאור תפיסתו של לנין על מהות המדינה ועל טיבו של האימפריאליזם. הוא יוצא ידי חובתו ברטו קל בלבד.

קרוסמן הצליח ביחוד בתיאור הרקע החברותי והמדיני של אירופה הקונטיננטאלית (מחוץ לצרפת) במאה הי"ט ובהסברת העובדה כי באירופה לא הצליחה המהפכה הבורגנית ולא נשתרש בה הנהג הליברלית. קרוסמן מדגיש כאן ארבע נקודות, שמן הראוי להוכיחן בקצרה: א. הליברלים הבריטיים יכלו לתבוע חסם בלא לחשוש להתפוררות לאומית בעשיה של מציאות מיעוטים לאומיים, בניגוד למצוי אחר הלאומית ביבשת אירופה; ב. הדימוקראטיה הבריטית היתה קשורה קשר אמיץ בחירות דתית, ואילו ביבשת היה מצוי פילוג דתי. "הנאמנות לקאתור ליות בפרוסיה הפרוטסטנטית עלולה היתה להתשב לחוסר-נאמנות למדינה; הפרוטסטנטיות בספרד ובאיטליה היתה על גבול הבגידה"; ג. התורה הליברלית לית בתחום הכלכלי היתה מיוסדת על עובדות החיים בבריטניה. אולם בעזרתה של התורה הליברלית אי אפשר היה להקים תעשיה בגרמניה. כדי להקים תעשיה בגרמניה ובצרפת, ואפילו באמריקה, היה צורך לא במסחר חפשי אלא במכסי מגן"; ד. התוצאות החברתיות של האינדוסטריאליזציה היו שונות למי הנסיבות ההיסטוריות ולפי שלבי התהליך שבהם אירעו. בבריטניה אירעה האינדוסטריאליזציה על רקע

המדינה להלכה ולמעשה

נתן רוטנשטרייך

Government and the Governed
by R. H. S. Crossman. *Christophers, London, New Edition*
1947.

הפגישה עם קרוסמן מיוזענו בספרו זה, ספר מענין ומעורר למחשבה וללימוד, שמהדורתו הראת שונה יצאה לאור בשנת 1939 ומהדורתו החדשה והמתוקנת יצאה לאור בשנת 1947, יש בה ענין הן מבחינת האפשרות להכיר את עולמו הרעיוני של אדם שנתקרב על פי דרכו לענייניו והן מבחינת האפשרות לקרוא סקירה רחוקה על תולדות החיים המדיניים והמחשבה המדינית באירופה של הזמן החדש.

ספר זה אינו דן ברעיונות פוליטיים במובן העיוני והטהור של המושג הזה, דבר שקרוסמן עצמו עשה בפרק שכתב על המחשבה המדינית האנגלית בספרו של מאיר על המחשבה המדינית במסורת המערבית שלה. אך מן הצד האחר אין ספר זה מתאר את ההשתלשלות ההיסטורית בתחום המדינה בלבד. באפיו הכללי הוא קרוב לחיבוריו ההיסטוריים של בנדטו קרוצ'ה, שבהם ארוגה המחשבה בתוך המציאות והמציאות ספוגת רעיונות היא. ראוי להדגיש דמיון זה, אף על פי שנקודות המוצא העיוניות של שני האנשים הללו שונות הן: קרוצ'ה נאמן ביסודו של דבר למסורת האידיאליזם הפילוסופי ואילו קרוסמן מצטיין בספרו זה, כאשר ראינו גם ספרו על בעית ארץ-ישראל, בגישה נסיונית ברורה. הנחתו העיונית של קרוסמן היא כי המחשבה המדינית או הפילוסופיה של המדינה אינן אלא אספקלריה של התמורות המדיניות והחברתיות, או ביטוי-לוי לתמורות אלה. לפיכך אין קרוסמן דן בתורות השונות על מהות המדינה ומעמדה בתוך המציאות ההיסטורית והאנושית, מבחינת טיבן כשהן לעצמן ומבחינת המניעים שעיצבו אותן ברקמתן העיונית. ולא עוד אלא שאתה מוצא לפרקים נעימת ולזול בערכן העיוני של השיטות וברמתן המחשבתית. דבר זה בולט ביחוד בפיסקאות המוקדשות להובס ולרוסו. כמה עולה על דיונו של קרוסמן בהובס, למשל, העיין המעמיק שאנו מוצאים במבוא של אוקשוט למהדורה החדשה של ה"לויתן". עם כל זאת חובה לומר שמבחינה דיאלקטית רב ערכה של גישת קרוסמן: בורותה מוארת המציאות ההיסטורית והסקירה על השיטות המחשבתיות משמשת כלי-הסבר להבנת המציאות הזאת. אולי היתה זו גם כוונתו של המחבר אשר נתן לשם ספרו כותרת טישה והיא: היסטוריה של רעיונות מדיניים ושל המעשה מדיני.

מספרם של גושים ממרים אלו היה מוסיף והולך ברבות הימים. אלה הם המיעוטים בעולם הערבי שבימינו — מיעוטים אתניים, דתיים, ולשוניים בתוך פסיפס מורכב במידה שלא תיאמן. הלבנון ועיראק הן מופתים חיים למישקעים שעלול להשקיע תזמן בארצות אשר התייטטוריה פוקדת אותן והגיאוגרפיה מברכתן ומקללתן כאחת.

המיעוטים השונים בעולם הערבי היו נושא לעיון מדעי רביימים מבחינות שונות. אך יש בהם ענין מיוחד דוקא לאיש המדע הפוליטי. משום הבעיות המעשיות שהם מעלים ומשום ניצולם המתמיד על ידי אינסטרסטים היצוניים. חסרונה של סקירה המקיפה את את הבעיה כולה היה מורגש זהיכבר. הספר הקטן שלפנינו הוא נסיון אמיץ למלא את הצורך. התוצאה מעורבת היא; הספר לא הצליח במידה מובהקת ולא נכשל כשלון ברור.

חורגני, בדרך הטבע, מגיש לנו דעות, ולא רק עובדות בלבד. הרעות אינן ענין לבקורת. אפשר לערער עליהן, ואז כל עיקרה של ההנמקה, ואף של ההוכחה, מוטל על המבקר. אך ברי שהמחבר עסק בבעיות האזור עיסוק רציני ופורה.

כשאנו מגיעים לתחום העובדות, הרי הרברים אינם נתונים עוד להשתמע לשתי פנים. אפשר אולי להחזיק בדעת המחבר אם הוא מציא מכלל דיון את בעית הסוגים והשיעים בעיראק ואת בעית היהודים בארץ-ישראל, ונימוקו עמו שגם כאן וגם כאן הבעיה, עצומה ויסודית יותר מדי, שתיהשב לבעית-מיעוטים פשוטה". אך הקושיה תחזור, אימתי פוסק מיעוט מהיות מיעוט. קשות יותר יתר השמטות הספר וטעויותיו הגלויות. שום דבר לא נאמר, למשל, על המיעוטים בדרום ערב, אף על פי שהמהרים באותו אזור אינם לוטים בערפל יותר מהשבכים או הצ'צ'נים או המנדאים, שכולם נזכרים בפי חורגני. בני שבך נזכרים כדוברי קורדית. שום איש היודע קורדית ואשר דיבר עם השבכים לא יסכים לדעה זו. ההכרזה כי הסונים בעיראק עולים במספרם על השיעים, יש מקום לערער עליה, לפחות. הזוקף לזכותם של המנדאים לשון מיר חדת מכניס ראשו בבלשנות שרירותית. רק האלף-בית שלהם מיוחד הוא. לשונם היא דיאלקט של הארמית (אשר אינה צורתה המערבית של הסורית, כניסוחו של חורגני), והוא הדין בכמה וכמה מצורותיה של הסורית. ועל סמך מה כתב המחבר שהקורדים ירדו מאסיה המרכזית בדרך הרמה הפרסית? ולבסוף, מי שמגדיר את היהודים האשכנזים כדוברי-אידיש סתם ואת היהודים הספרדים כדוברי ספרדית סתם נתפס לטעויות היסטוריות ולשוניות קשות. ספר המניה את הדעת על הנושא עוד לא נכתב. יתכן ויתכן כי התפקיד רב מדי למחבר אחד.

דיצנטראליזציה של החיים ואילו בגרמניה החלה האינדוסטריאליזציה על רקע מדינה צנטרליסטית של שנות השמונים למאה הי"ט. הבדל זה משתקף גם בהבדלי-האופי שבין תנועת הפועלים בבריטניה ובין תנועת הפועלים ביבשת אירופה ובגרמניה ביחוד. הספר מנתח בשני פרקיו האחרונים את דמות אירופה בין שתי מלחמות העולם ואת הסכויים לאתר מלחמת העולם השנייה. ניתוחם של הפאשיזם והנאציזם אינו שלם, וכבר ראינו כי נתחוו של קרוסמן אינם מצטיינים בשלימות וביסודיות. לא נתייחד כאן, למשל, הדיבור על המישטר הקורפוראטיבי ולא הוסברה הבחינה הכלכלית של המשטר הפאשיסטי בכלל. אבל גם כאן מצויות הברקות כגון זו: מוסר-ליני היה אידיאלוג של הכוחות האיראציונאליים ואילו היטלר היה התגלמותם של כוחות אלה ממש.

בפרק האחרון מקביל קרוסמן את שלושת האי-דיאלים של החברה המודרנית זה לעומת זה: האי-דיאל האמריקני של הקפיטאליזם האינדיבידואליסטי, האידיאל של הקומוניזם הרוסי והאידיאל הסוציאלי-דימוקראטי של תנועת הפועלים האנגלית. אין צריך לומר שהוא מעדיף את האידיאל האחרון על האחרים. אף על פי שהוא סבור כי אין מבחן מציאותי להעדפה זו: במלחמת העולם האחרונה הוכיחו שלושת האי-דיאלים את יעילותם בניוט כוחות המדינה והחברה בהבטחת הנצחון. עם כל זה הוא טוען שהמציאות אינה מסבירה פנים לאידיאל הבריטי דוקא. "הצורך הראשון של ימינו הוא תקופת חיים בלי התנגשות עולמית. אי אפשר למנוע מלחמה, ואפילו לעשרים וחמש שנה, הרי דלדול הכוחות והפחד יהיו עשויים להוכיח לעולם מה שהתבוננת לא תצליח לעשות לעולם — שיציל את עצמו מן ההשמדה".

מיעוטים בעולם הערבי

אפרים א. שפייזר

Minorities in the Arab World by A. H. Hourani, R.I.I.A., Oxford University Press, 1947.

העולם הערבי בימינו הוא יורש מרבית השטחים אשר היוו את המזרח הקרוב הקדום, הוא ערש העתיקות שבתרבויות עולם, אזור זה הוא גם בית-מולדת לשלוש הדתות המונותאיסטיות שהונחלנו, ולשפע אמונות דתיות שלא נתקיימו ולא הגיעו אלינו. ולבסוף, אזור זה היה דרך-מעבר עולמית מאז. בכל אשר התערבו זה בזה והשפיעו זה על זה המתישב ועובר-האורח, נמצאו כמה מן התרבויות קשות יותר לשינויים ולהסתגלויות מאחרות. זרם המסורת הראשי הנית אפוא מאחרינו איים איים של התנגדות תרבותית.